

Уроки Холодної війни: як Кремль навчився контролювати правду

Через десятиліття після падіння СРСР боротьба Москви за серця й розум людей не припинилася — вона просто перейшла в цифрову форму й замаскувалась

Футболки із зображенням Володимира Путіна та емблемою СРСР продаються в сувенірній крамниці Москви 15 травня [джерело: Alexander Nemenov/AFP]

Ольга Чепіль | 2025-06-19

Published: Чепіль О. (2025, Червень 19). Уроки Холодної війни: як Кремль навчився контролювати правду. Global Watch. URL: <https://globalwatch.info/uk/articles/gc7/features/2025/06/19/feature-02/Уроки-Холодної-війни-як-Кремль-навчився-контролювати-правду>

КИЇВ — Задовго до супутників і ядерних протистоянь Радянський Союз опанував мистецтво війни без зброї. З 1945 року й до самого розпаду СРСР використовував пропаганду й дезінформацію, щоб просувати свою ідеологію, дестабілізувати суперників, руйнувати союзи та змінювати реальність.

Ці тактики не зникли разом із радянським прапором — вони стали частиною сучасної російської державної політики, адаптовані до нових амбіцій, але зі знайомим інструментарієм.

«Це була традиційна політика як для Радянського Союзу, так і для Росії», — каже Дмитро Гайнетдінов, заступник генерального директора Національного музею історії України у Другій світовій війні.

«Поділ суспільства, підрив єдності, підтримка популістських сил і руйнування наративів — усе це залишається актуальним і сьогодні», — сказав він у коментарі для Global Watch.

Чоловік тримає примірник газети Правда перед будівлею редакції в Москві, 28 серпня 1991 року [джерело: Gerard Fouet/AFP]

Будівля російського державного інформаційного агентства ТАСС у Москві, 23 січня 2015 року [джерело: Dmitry Serebryakov/AFP]

Ця стратегія почалася не за часів Холодної війни. Вона виникла десятиліттями раніше, ще за Володимира Леніна, який вважав контроль над інформацією не менш важливим, ніж контроль над територією. Із часом радянські кампанії впливу перетворилися на глобальну спробу маніпулювати свідомістю — через усі можливі канали: від державного радіо до фальшивих документів.

Сьогодні ці самі методи відлунюють у стрічках соцмереж і коментарях під дописами. Послання, як і раніше, має політичний характер. Змінився лише канал — тепер це цифрові платформи. Але мета лишилася незмінною: маніпулювати, дезінформувати, дестабілізувати.

Дезінформація як норма

Під час Холодної війни радянські кампанії дезінформації очолював КДБ. Усередині нього діяла спецслужба під назвою «Служба А», яка спеціалізувалася на пропагандистській війні — не для переконання, а для дестабілізації.

«Саме там зосереджувався пропагандистський апарат», — розповів Global Watch історик і політолог **Павло Гай-Нижник** із Національної академії наук України.

«Вони контролювали все й створювали шаблони, за якими треба було точно налаштовувати повідомлення», — додав він.

Радянська пропагандистська мережа діяла через офіційні медіа, такі як ТАСС і Радіо Москва, а також через псевдонаукові видання, культурні центри й так звані товариства дружби. Мета полягала в тому, щоб упровадити радянські наративи в західний дискурс і підірвати довіру до демократичних інституцій.

«У кожній країні існували двосторонні товариства дружби, що поширювали радянську ідеологію. Сьогодні Росія використовує “Російські дома” та подібні інституції для досягнення тієї ж мети», — сказав Гайнетдінов.

Обман як стратегія

«У штаб-квартирі “Новості” в Москві працював підрозділ із 50 офіцерів КДБ, які цілодобово займалися програмами дезінформації», — написав історик Калдер Уолтон у 2022 році в Texas National Security Review, переказуючи промову Вільяма Кейсі, директора Центрального розвідувального управління США (ЦРУ), на Даллаській раді світових справ у 1985 році.

Однією з найвідоміших операцій КДБ була фальшива заява про те, що СНІД нібито створили в лабораторіях ЦРУ. Ця історія спочатку з’явилася в індійській газеті, а потім поширилася через радянські та західні ЗМІ. Аналітики вважають, що мета була підірвати довіру до науки й США.

«Вони почали поширювати твердження, що це була спеціальна операція ЦРУ — біологічна зброя. Це спрацювало», — розповів Global

Watch Ігор Рейтерович, керівник політичних і правових програм Українського центру соціального розвитку.

Третій світ як третій фронт

Окрім уваги до НАТО, СРСР спрямовував пропаганду та таємну підтримку на країни, що розвиваються. Радіо Москва транслювало десятками мов, підтримуючи визвольні рухи в Азії, Африці та Латинській Америці, подаючи СРСР як «природного союзника» пригноблених.

«У своїй пропаганді СРСР позиціонував себе як наймиролюбнішу країну. Але одночасно казав: “Ми мусимо озброїтися, бо інші хочуть нас завоювати”», — зазначив Гай-Нижник.

За антиколоніальними гаслами Москва постачала зброю, військових інструкторів і ідеологічну підготовку рухам і режимам, які перебували під її впливом.

«Раніше існували радянські військові. Зараз — “Вагнер”. Назви змінюються, а сутність — ні», — сказав Гай-Нижник, маючи на увазі найманців, які воювали в Україні та Африці на користь Кремля.

Мережі агентів

«Керівна суть кремлівської пропаганди не змінилася з часів Холодної війни — змінилися лише масштаб і форма подачі», — зазначив Рейтерович.

«Під час Холодної війни найважливішим було не радіо, а створення мережі лідерів думок. Офіційно вони були незалежними, але насправді повторювали кремлівську позицію», — пояснив він.

Сьогодні такі особи все ще існують, просто під іншими назвами. У Німеччині їх часто називають *путінферштеєр* — «ті, що розуміють [президента Росії Володимира] Путіна», зазначив Рейтерович.

Росія використовує таких людей — дослідників, активістів і впливових осіб — для поширення державних наративів під виглядом незалежної думки.

«Через таких дуже легко просувати потрібні наративи», — додав він.

Нова форма, стара мета

Сучасні інструменти можуть бути новими — TikTok, Telegram, трольські ферми — але мета Кремля залишається незмінною: *посіяти сумніви, поширити хаос і підірвати довіру*, зазначають аналітики.

«Мета не довести, що вони праві — а вкинути брехню, розпалити скандал і вимагати доказів від опонента», — сказав Рейтерович.

В епоху цифрового перевантаження результатом є плутанина.

«Вони поширюють так багато дурних ідей, що суспільство просто тоне в багні», — сказав він.

Ці зусилля базуються на стратегії, що сягає радянської доктрини. Університети, які колись готували спеціалістів із дезінформації, досі працюють, а багато тих, хто зараз керує кампаніями, навчалися за часів СРСР.

«Єдине, що змінилося — це масштаб», — зазначає Рейтерович.

Тактика не зникла, вона еволюціонувала, кажуть історики.

Тим часом її сутність не змінилася: дезінформація прагне паралізувати.

Її мета — послабити силу волі та розуміння. Аналітики наголошують, що уроки Холодної війни досі актуальні: протитрутою є прозорість, освіта й стійкі демократичні інститути.
